

Hanna Mizgajska

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa
im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego
w Kaliszu

Współpraca małych i średnich przedsiębiorstw z instytucjami otoczenia biznesu w latach 2007–2013 na przykładzie województwa wielkopolskiego

SME cooperation with Business Environment Institutions in the years 2007-2013 on the example of Wielkopolskie Voivodship

Streszczenie

Celem artykułu jest rozpoznanie zmian stopnia korzystania z usług instytucji otoczenia biznesu przez małe i średnie przedsiębiorstwa reprezentujące tradycyjne branże przemysłu w latach 2007–2013. Badania, w formie wywiadu ankietowego, przeprowadzono wśród 54 małych i średnich przedsiębiorstw w województwie wielkopolskim w latach 2011–2013. Ich wyniki porównano z podobnymi zrealizowanymi w okresie 2007–2009 w tym samym województwie. Materiał empiryczny opisano za pomocą metod statystyki opisowej. Podjęte badanie przeanalizowano na tle charakterystyki instytucji otoczenia w Polsce. W wyniku przeprowadzonej analizy stwierdzono, że w latach 2011–2013 zmieniła się intensywność i kierunki współpracy małych i średnich przedsiębiorstw z instytucjami otoczenia biznesu, została zapoczątkowana współpraca z ośrodkami innowacji i przedsiębiorczości, zwiększył się stopień korzystania przedsiębiorców z oferowanych usług – za wyjątkiem poręczeń i gwarancji kredytowych – oraz zmieniły się oczekiwania przedsiębiorców w kierunku wzrostu zainteresowania różnymi formami doradztwa biznesowego.

Abstract

The aim of the article is to identify how much SMEs representing traditional lines of industry used the services of business environment institutions in the years 2007–2013.

The research was conducted through a survey among 54 SMEs in the Wielkopolskie Voivodship between 2011 and 2013. The results of the research were compared with a similar study carried out in the years 2007–2009 in the same region. The empirical material was described using the methods of descriptive statistics. The research was described against the background of business environment institutions in Poland. As a result of the study it was found that, in the years 2011–2013, the intensity and focus of cooperation between SMEs and business environment institutions changed, collaboration with innovation and entrepreneurship centres was introduced, the level of use by entrepreneurs of the services offered increased (except for guarantees for loans) and the expectations of entrepreneurs concerning their interest in various forms of business consultancy increased.

Słowa kluczowe: instytucje otoczenia biznesu; małe i średnie przedsiębiorstwa; usługi doradcze; wspieranie

Keywords: Business Environment Institutions; small and medium-sized enterprises; consultancy services; support

Wstęp

W Polsce, zgodnie z polityką innowacyjną prowadzoną w latach 2007–2013 wobec MŚP, istotnie wzrosła pomoc z funduszy europejskich dla tego sektora. Wsparcie w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka (PO IG) było dostępne zarówno bezpośrednio dla przedsiębiorców, jak i dla instytucji otoczenia biznesu. Pomoc bezpośrednia obejmowała dofinansowanie działalności inwestycyjnej i innowacyjnej przez najlepsze przedsiębiorstwa pełniące funkcje lokomotyw. Natomiast zdecydowanie większa była pomoc pośrednia, którą zgodnie z polityką UE przeznaczono na wspieranie otoczenia biznesu. Szczególnie popierany był rozwój ośrodków innowacji i przedsiębiorczości, do których należą m.in.: parki technologiczne, inkubatory, preinkubatory, inkubatory akademickie, centra transferu technologii oraz polskie platformy technologiczne. Ze względu na brak własnych środków finansowych oraz trudności w otrzymaniu kredytów przez małych i średnich przedsiębiorców położono nacisk na zwiększenie dostępu do zewnętrznych źródeł finansowania przedsięwzięć głównie przez zasilenie funduszy pożyczkowych i poręczeniowych.

W efekcie wykorzystania funduszy UE dla wspierania rozwoju instytucji otoczenia biznesu w Polsce w latach 2007–2013 zwiększyła się liczba ośrodków innowacji i przedsiębiorczości prawie o 20%. Według Mażewskiej i Bąkowskiego (2012) w 2012 r. Wielkopolska zajmowała trzecią pozycję, po województwie śląskim i mazowieckim, pod względem liczby powstałych ośrodków. W związku z tym rodzi się pytanie, czy ilościowy wzrost liczby ośrodków ma przełożenie na wzrost stopnia korzystania z oferty tych ośrodków przez przedsiębiorców.

Celem artykułu jest rozpoznanie zmian stopnia korzystania z usług instytucji otoczenia biznesu przez małe i średnie przedsiębiorstwa reprezentujące tradycyjne branże przemysłu w latach 2007–2013.

W pracy stawia się hipotezy otwarte, z którymi łączą się następujące pytania badawcze:

1. Jakie były zmiany w intensywności współpracy MŚP z różnymi instytucjami biznesu w badanym okresie?,
2. Z jakiego rodzaju usług instytucji otoczenia biznesu korzystały MŚP w badanym okresie?
3. Jakie są zmiany w oczekiwaniach przedsiębiorców w zakresie wsparcia przez instytucje otoczenia biznesu?,

W opracowaniu wykorzystano wyniki badań empirycznych przeprowadzonych za pomocą wywiadu kwestionariuszowego w 2014 r. na terenie województwa wielkopolskiego na próbie 54 firm reprezentujących tradycyjne branże przemysłu. Badania mikro, małych i średnich firm były realizowane metodą losową przez studentów w ramach przedmiotu przedsiębiorczość i innowacyjność. Wywiad dotyczył współpracy badanych firm z instytucjami otoczenia biznesu w latach 2011–2013. Zakres i stopień współpracy porównano z wynikami badań uzyskanymi w okresie 2007–2009 przeprowadzonymi również w Wielkopolsce na próbie 119 firm należących do sektora MŚP. Do opracowania materiału empirycznego zastosowano elementy statystyki opisowej.

Badany problem w literaturze

W polskiej literaturze zainteresowanie problemami wspierania małych i średnich przedsiębiorstw datuje się od lat 90. XX w. Opracowania związane z tą problematyką różnią się przede wszystkim zakresem badań. Istnieje dużo publikacji, które uwzględniają ocenę form wspierania oraz instytucji otoczenia biznesu, ale w kontekście badań nad uwarunkowaniami innowacji w małych i średnich przedsiębiorstwach. Do tych prac należą m.in. opracowania Poznańskiej (1998), Mizgajskiej (2002, 2013) i Jasińskiego (2006, 2014). W pracach tych ocena form wspierania oraz instytucji otoczenia biznesu była przedstawiona jako jeden spośród innych, zewnętrz-

nych czynników wpływających na aktywność innowacyjną małych i średnich przedsiębiorstw. W większości tych publikacji autorzy, pisząc o formach wspierania, przede wszystkim nawiązują do polityki innowacyjnej i ogólnej charakterystyki instytucji otoczenia biznesu.

Natomiast prace dotyczące tylko problemu wspierania przedsiębiorstw można podzielić na dwie grupy, w zależności od podmiotu badań. Pierwsza z nich to publikacje, w których autorzy badają problem wspierania, opierając się na wywiadach z instytucjami otoczenia biznesu. Drugą grupę stanowią opracowania, które powstały na podstawie materiału zebranego z zainteresowanych małych i średnich przedsiębiorstw. Publikacje związane z badaniem instytucji otoczenia biznesu obejmują takie zagadnienia, jak: funkcjonowanie tych instytucji, ocena ich oferty usług, relacje z pozostałymi instytucjami otoczenia (Burdecka, 2004). Inne prace z tego zakresu dotyczą roli tych instytucji w systemie wspierania innowacji (Skowron-Mielczarek, 2011; Matusiak, 2011). Przedmiotem badań Matusiaka (2011) są warunki funkcjonowania wsparcia transferu technologii i innowacyjnej przedsiębiorczości w Polsce. Opracowanie zawiera analizę kierunków rozwoju wsparcia i dostępu usług proinnowacyjnych. Według Matusiaka (2011: 215) w działalności ośrodków rzadko widać poszukiwanie innowacyjnych, ale ryzykownych obszarów aktywności czy nowych usług proinnowacyjnych. Koncentracja wysiłku jest skupiona na wydawaniu funduszy europejskich i przestrzeganiu właściwych procedur. Z kolei inne prace dotyczyły oceny potencjału instytucji otoczenia biznesu w zakresie świadczenia usług (Matejun, 2005; Piątyśzek-Pych, Wyrwa, 2012). Ocena wspierania w badaniach Matejuna (2005: 59) została przeprowadzona na podstawie opinii instytucji otoczenia biznesu oceniających współpracę z przedsiębiorstwami oraz innymi instytucjami okołobiznesowymi w aglomeracji łódzkiej. Według tych badań przedsiębiorcy najchętniej korzystają z usług finansowych oraz pomocy w nawiązywaniu kontaktów handlowych. Z badań Piątyśzek-Pych i Wyrwy (2012: 57) wynika, że większość ankietowanych przedsiębiorców reprezentujących małe i średnie firmy korzystała z usług instytucji otoczenia biznesu i najczęściej z doradztwa oraz ze szkoleń.

Druga część opracowań dotyczy oceny formy wspierania i instytucji otoczenia biznesu przez małe i średnie przedsiębiorstwa (Wach, 2008; Mizgajka, Wściubiak, 2010; Markiewicz, 2010; Stanisławski, 2011). Celem badań Wach (2008) było znalezienie odpowiedzi na pytanie o istnienie związku między rozwojem MŚP a poszczególnymi czynnikami otoczenia biznesu. Autor przeprowadził badanie na próbie 109 przedsiębiorstw w południowym rejonie Polski. Z jego badań wynika, że zakres oferowanych usług jest niedostosowany do potrzeb firm. Z kolei usługi finansowe są nakierowane na młode i innowacyjne firmy. Celem badań Mizgajskiej i Wściubiaka (2010), przeprowadzonych w województwie wielkopolskim w 2007 r., było porównanie stopnia korzystania z usług instytucji otoczenia biznesu przedsiębiorstw wysoko technologicznych i tradycyjnych branż przemysłu. Najwięcej przedsiębiorstw wysokiej technologii współpracowało z ośrodkami szkoleniowo-doradczymi, izbami przemysłowymi i stowarzyszeniami branżowymi. Natomiast przedsiębiorstwa tradycyjne najczęściej deklarowały kontakt z ośrodkami szkoleniowo-doradczymi i instytucjami pożyczkowo-poręczeniowymi. Opracowanie Markiewicz (2010) dotyczyło oczekiwań przedsiębiorców na usługi ze strony instytucji otoczenia biznesu. Badania były realizowane w 2006 r. na próbie 248 przedsiębiorstw w województwie zachodniopomorskim. Markiewicz (2010) udowodniła niedostosowanie oferty wsparcia do potrzeb firm, niedostateczną prorynkową orientację instytucji otoczenia biznesu oraz ich dużą biurokrację i skomplikowane przepisy. Z kolei Stanisławski (2011) w latach 2008–2009 przeprowadził ankietę wśród 263 przedsiębiorstw z całej Polski. Przedmiotem jego badań był stopień korzystania z finansowych i pozafinansowych instrumentów wspierania przez przedsiębiorstwa nisko, średnio i wysoko innowacyjne. Autor udowodnił tezę, że przedsiębiorstwa o wysokim poziomie innowacji korzystały ze środków finansowych oferowanych

przez UE częściej niż pozostałe. Również przedsiębiorstwa innowacyjne korzystały częściej z doradztwa, a mniej innowacyjne – ze szkoleń.

Podsumowując, brakuje badań uwzględniających zmiany stopnia korzystania z usług związanych z nagłym wzrostem liczby ośrodków innowacji, będących efektem wdrażania Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka w latach 2009–2013.

Charakterystyka i rozwój instytucji otoczenia biznesu w Polsce

Institucje otoczenia biznesu wspierające małe i średnie przedsiębiorstwa zostały zaklasyfikowane, według Matusiaka (2010), do trzech grup: ośrodków przedsiębiorczości, ośrodków innowacji i instytucji parabankowych.

Institucje otoczenia biznesu świadczą na rzecz uprawnionych przedsiębiorców usługi, które dzięki wsparciu – m.in. ze środków UE – mogą być realizowane na preferencyjnych warunkach, a niekiedy wręcz nieodpłatnie.

Ilościowy rozwój różnego typu ośrodków w latach 1990–2012 ilustruje tab. 1.

Tab. 1. Rozwój ilościowy poszczególnych typów ośrodków innowacji i przedsiębiorczości

Wyszczególnienie	1995	2000	2004	2010	2012
Parki technologiczne	1	1	12	23	40
Inicjatywy parkowe				21	14
Inkubatory technologiczne	4	44	53	20	14
Inkubatory przedsiębiorczości	29		..	45	58
Preinkubatory i akademickie inkubatory przedsiębiorczości	.	.	.	62	73
Centra transferu technologii	1	20	39	90	69
Fundusze kapitału załączkowego	.	.	.	12	68
Sieci aniołów biznesu	.	.	.	8	10
Lokalne i regionalne fundusze pożyczkowe	.	33	76	82	86
Fundusze poręczeń kredytowych	.	24	57	54	55
Ośrodki szkoleniowo-doradcze	.	142	280	317	319
Łącznie	35	266	517	735	821

Źródło: Mażewska, Bąkowski, 2012.

Z tab. 1 wynika, że rozwój następował od wypełniających najprostsze funkcje ośrodków szkoleniowo-doradczych przez bardziej wyspecjalizowane, takie jak parki technologiczne i centra transferu technologii, aż do funduszy kapitału załączkowego i aniołów biznesu.

Poszczególne instytucje scharakteryzowano według czasu ich powstawania. Pod względem chronologicznym oraz ilościowym dominującą pozycję mają ośrodki szkoleniowo-doradcze. Powstały one na początku lat 90. w pierwszych latach transformacji, w okresie, w którym formą pomocy zewnętrznej dla małych i średnich przedsiębiorstw był Program PHARE. W latach 1991–1994 podstawową formą pomocy z Programu PHARE dla MŚP było doradztwo i szkolenia organizowane przez instytucje i ekspertów z krajów członkowskich UE. Celem pomocy było przekazywanie wiedzy specjalistycznej i umiejętności niezbędnych do zarządzania przedsiębiorstwem w warunkach wolnego rynku. Od wstąpienia Polski do UE, czyli od 2004 r., ośrodki szkoleniowo-doradcze zmieniły swój charakter, świadcząc bardziej wyspecjalizowane usługi

związane z dostępem do funduszy europejskich. Od wejścia do UE zmiany w strukturze usług są związane z dostosowaniem oferty do zmieniających się potrzeb lokalnego rynku. Obecnie wyraźnie zauważa się w działalności ośrodków szkoleniowo-doradczych poszerzenie zakresu specjalistycznej oferty w obszarze zarządzania przedsiębiorstwem, jak np. marketing, finanse, księgowość, a nawet usługi wspierające działania proinnowacyjne. Według badań Koprowskiej-Skalskiej (2012), w 2012 r. oferta doradcza, informacyjna i szkoleniowa dotyczyła pomocy w uzyskaniu grantów i dopłat (46,9%), otrzymania preferencyjnych pożyczek i poręczeń w ramach lokalnych funduszy pożyczkowych (37,5%) oraz funduszy poręczeniowych (21,9%). Ponadto ośrodki współpracowały z podmiotami wspierającymi ryzykowne przedsięwzięcia, takie jak anioły biznesu (12,5%), fundusze kapitału zaangażowanego (9,4%) i venture capital (6,3%).

W 1996 r. działalność poręczeniową rozpoczął Krajowy Fundusz Poręczeń Kredytowych Banku Gospodarstwa Krajowego (KFPK BGK). W latach 2003–2004 w ramach realizacji programu Kapitał dla przedsiębiorczych powstała sieć funduszy poręczeniowych budowana wokół Banku Gospodarstwa Krajowego. Usługa funduszu poręczeniowego skierowana jest do przedsiębiorców chcących pozyskać zewnętrzne środki na założenie bądź rozwój działalności, od których instytucja finansująca wymaga wiarygodnego poręczenia kredytowego. W ofercie funduszy poręczeniowych współpracujących z KSU znajdują się poręczenia kredytów, pożyczek i wadium przetargowych. Według Raportu KSFP Krajowego Stowarzyszenia Funduszy Poręczeniowych (2013), w 2013 r. w całym kraju funkcjonowało ok. 48 funduszy. W podobnym okresie co fundusze poręczeniowe zaczęły powstawać pierwsze fundusze pożyczkowe, w tym największy z nich: Fundusz Mikro (1994). W 2003 r. w ramach realizacji programu Kapitał dla przedsiębiorczych powstała sieć funduszy pożyczkowych wokół Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości. Fundusze pożyczkowe udzielają pożyczek przeznaczonych na cele związane z podjęciem, prowadzeniem i rozwojem działalności gospodarczej. Według PZFP (Polski Związek Funduszy Pożyczkowych) (2014), w 2013 r. istniały 44 fundusze pożyczkowe o kapitale pożyczkowym łącznej wysokości ponad 1 580 mln zł, które udzieliły 4243 pożyczek o łącznej wartości 494 mln zł. Fundusze pożyczkowe współpracujące z KSU stanowią alternatywę dla przedsiębiorców w zakresie pozyskiwania finansowania zewnętrznego. Udzielają pożyczek, które przede wszystkim są przeznaczone dla mikro i małych przedsiębiorców oraz osób rozpoczynających działalność gospodarczą, mających trudności w zdobyciu kredytu bankowego, np. z powodu braku wymaganych zabezpieczeń czy historii kredytowej.

Pierwsze inkubatory przedsiębiorczości powstały w latach 90. Ich zadaniem było świadczenie pomocy w formie oferowanej powierzchni biurowej, możliwości korzystania z podstawowych urządzeń do prowadzenia biura oraz usług doradczo-szkoleniowych. Odpłatność za podstawowe usługi była istotnie niższa od cen rynkowych. Na początku inkubatory przedsiębiorczości były lokalizowane na terenach byłych zakładów przemysłowych, wykorzystując wolne pomieszczenia po bankrutujących fabrykach. Znaczna ich część funkcjonuje dzięki funduszom UE. Jak wskazują badania przeprowadzone przez Kotra (2012: 73), dla 20% badanych inkubatorów środki unijne stanowiły 86% rocznego budżetu operacyjnego tych instytucji. Skutkiem takiego sposobu finansowania może być w przyszłości problem z ich zakładaniem.

Pierwsze polskie inkubatory technologiczne pojawiły się w latach 1990–1991. Zdecydowana większość powstała z przekształcenia inkubatora przedsiębiorczości przez dodanie funkcji proinnowacyjnej. Od nowa były tworzone inkubatory, które zakładano na terenie parków technologicznych. Podstawowym zadaniem inkubatora jest pomoc w pierwszym okresie działania małej firmy z obszaru nowoczesnych technologii. Taka firma czerpie korzyści z bezpośredniego kontaktu z pracownikami inkubatora: trenerami i doradcami, a także innymi przedsiębiorcami korzystającymi z jego usług. Efekt, który się dzięki temu uzyskuje, nazywany jest efektem synergii.

Młody przedsiębiorca może liczyć na preferencyjną stawkę wynajmu pomieszczenia biurowego oraz infrastruktury technicznej i serwisowej. Otrzymuje także dostęp do oferty szkoleniowej, informacyjnej i doradczej, a także do pomocy w procesie transferu technologii.

Pierwszy park technologiczny powstał w Poznaniu w 1995 r. w ramach fundacji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. W 2002 r. w znowelizowanej ustawie o finansowym wspieraniu inwestycji wprowadzono definicje parku technologicznego i przemysłowego oraz stworzono możliwość ubiegania się przez przedsiębiorców o wsparcie finansowe nowej inwestycji z tytułu jej lokalizacji na terenie parku. Zgodnie z ustawą (Dz. U. z 2002 r. nr 41, poz. 363) park technologiczny to zespół wyodrębnionych nieruchomości wraz z infrastrukturą, utworzony w celu dokonywania przepływu wiedzy i technologii pomiędzy jednostkami naukowymi a przedsiębiorstwami, w którym oferowane są przedsiębiorstwom, wykorzystującym nowoczesne technologie, usługi w zakresie doradztwa w tworzeniu i rozwoju przedsiębiorstw, transferu technologii oraz przekształcenia wyników badań technologii i prac rozwojowych w innowacje technologiczne z nieruchomości i infrastruktury technicznej na zasadach umownych. Zgodnie z definicją parki powinny oferować usługi doradztwa, transferu technologii oraz uczestniczyć we wdrażaniu nowych technologii. Według badań Mażewskiej (2012) z zakresu tematyki doradztwa, informacji i edukacji w 2012 r. parki najczęściej oferowały przedsiębiorstwom szkolenia na temat prawa gospodarczego (86% tematów), przedsiębiorczości i tworzenia firm (82%) oraz opracowania biznesplanu (77%). Natomiast w zakresie wsparcia w transferze technologii dominuje doradztwo dotyczące ochrony praw własności intelektualnej dla firm (45%), nawiązywanie kontaktu z dostawcą lub odbiorcą technologii (32%) oraz pomoc doradcza we wdrażaniu technologii (32%). Wyniki badań wskazują na dominację usług doradczych nad transferem technologii, co powinno być domeną parków.

Pierwsze Centrum Transferu Technologii powstało w 1995 r. Było to Wrocławskie Centrum Transferu Technologii przy Politechnice Wrocławskiej. Najbardziej dynamiczny wzrost CTT nastąpił w latach 2005–2007, co było związane z uruchomieniem w ramach funduszy strukturalnych programów wsparcia komercjalizacji wyników badań naukowych. Centra Transferu Technologii (CTT) dzielą się na akademickie, funkcjonujące w ramach uczelni lub jako odrębne podmioty prawne powołane bądź zależne od uczelni, oraz na niezwiązane bezpośrednio z uczelnią. Według badań Bąkowskiego (2012) w 2010 r. spośród 56 funkcjonujących CTT 51,8% działało w ramach jednostek naukowych, a 37,5% w ramach akademickich centrów transferu technologii. W strukturze działalności w 2012 r. przeważał transfer i komercjalizacja technologii (30%), promocja osiągnięć naukowych (13,4%) oraz ochrona własności intelektualnej (10,5%) (Bąkowski, 2012). W ostatnich latach nastąpił spadek działalności szkoleniowo-doradczej świadczonej przez CTT, co jest tendencją pozytywną.

Pierwsze Fundusze Kapitału Załączkowego (FKZ) pojawiły się w 2005 r. w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw. Fundusze kapitału załączkowego to fundusze kapitału podwyższonego ryzyka (venture capital) inwestujące w spółki mające innowacyjny projekt. FKZ prowadzą działalność inwestycyjną, inwestując w projekty w fazie zasiewu i w fazie rozruchu. Finansowanie we wczesnym etapie rozwoju jest przeznaczone na zbudowanie prototypu, wstępne badania rynkowe, przygotowanie biznesplanu. Maksymalna wysokość dotacji dla pojedynczego przedsiębiorcy to 200 tys. euro. W 2013 r. Fundusze dysponowały łącznym budżetem prawie 500 mln zł.

Pierwsza sieć aniołów biznesu powstała w 2003 r. pod inną nazwą, jako Polban. Ich rozwój datuje się od 2010 r. Sieć aniołów biznesu to wyspecjalizowane instytucje zrzeszające inwestorów indywidualnych. Jej celem jest znalezienie dla innowacyjnych przedsięwzięć inwestorów, którzy w zamian za udziały dostarczą firmom kapitał. Sieci aniołów biznesu były w 2013 r.

zainteresowane inwestowaniem w nowe technologie w branży telekomunikacyjnej, oprogramowaniem, internetem i usługami opartymi na wiedzy (Popielczak, 2012).

Podsumowując charakterystykę instytucji otoczenia biznesu, należy podkreślić, że ich największy przyrost nastąpił w latach 2007–2013. Na skutek wdrożenia polityki innowacyjnej przyjaznej małym i średnim przedsiębiorstwom nastąpiło skierowanie dużego wsparcia finansowego ze środków UE na rozwój tych instytucji. Pozostaje jednak pytanie, czy i na ile są one przygotowane do działania na rzecz przedsiębiorców bez zewnętrznego wsparcia środkami unijnymi.

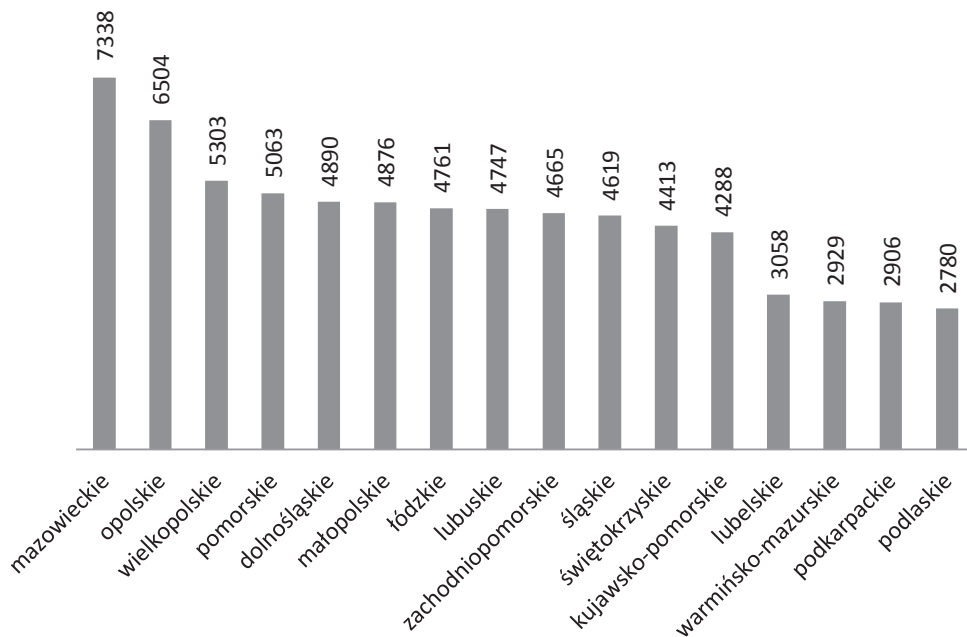
Zmiany stopnia korzystania z usług instytucji otoczenia biznesu przez małe i średnie przedsiębiorstwa w Wielkopolsce

W 2012 r. Wielkopolska znajdowała się pod względem liczby instytucji otoczenia biznesu na trzecim miejscu w kraju, za województwem śląskim i mazowieckim. (Mażewska, Bąkowski, 2012). Niestety liczba ta nie przekłada się na większy dostęp firm z województwa wielkopolskiego do instytucji otoczenia biznesu.

Jak wynika z ryc. 1, firmy w województwie mazowieckim oraz wielkopolskim mają najmniejszy dostęp do usług instytucji otoczenia biznesu. Na 1 ośrodek innowacji i przedsiębiorczości w Wielkopolsce przypadało 5303 firmy, podczas gdy w podlaskim – 2780, czyli prawie dwukrotnie mniej. Ta duża dysproporcja może być wynikiem gwałtownego przyrostu nowo zakładanych firm w Wielkopolsce w tym okresie, do których również zalicza się samozatrudnienie. Ale niewątpliwie dynamika wzrostu instytucji otoczenia biznesu w stosunku do liczby przedsiębiorstw jest niewystarczająca.

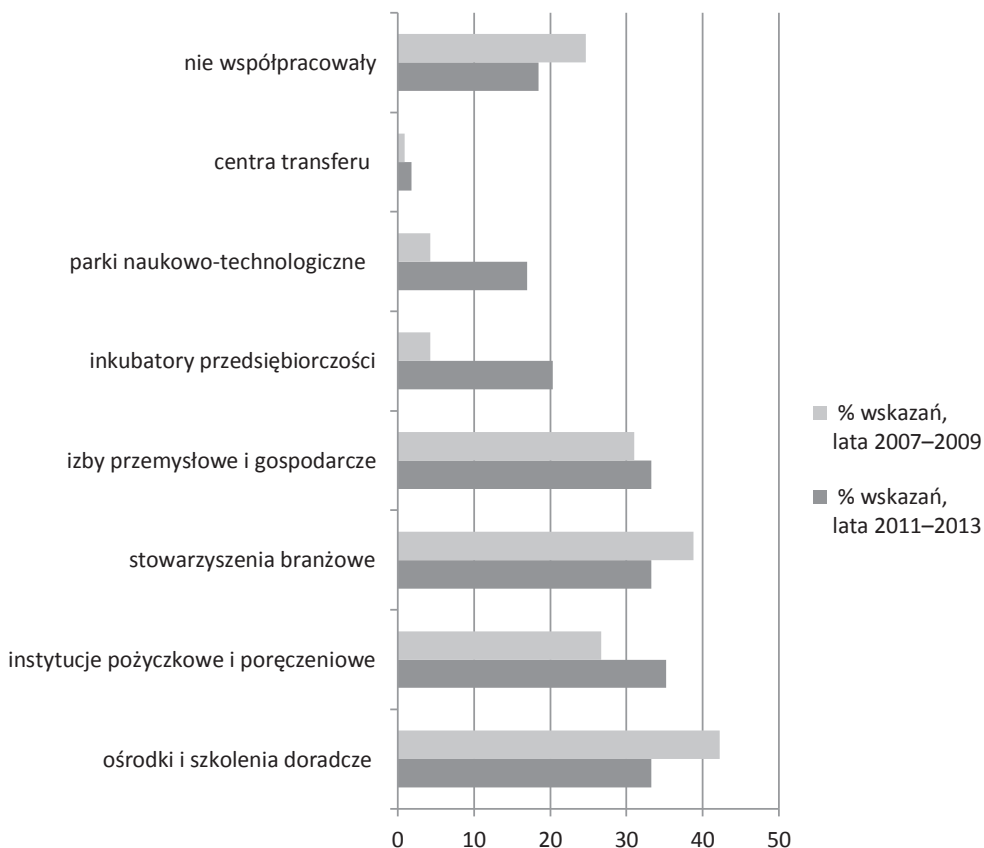
Jeżeli jednak bierze się pod uwagę zwiększanie liczby instytucji otoczenia biznesu, który niewątpliwie nastąpił w latach 2007–2013, to pozostaje pytanie, jaki ma on wpływ na wzrost współpracy z instytucjami biznesu.

Ryc. 1. Liczba firm przypadająca na 1 ośrodek według województw na koniec 2011 r.

W tym celu porównano wyniki badań dotyczące współpracy 54 małych i średnich przedsiębiorstw z instytucjami otoczenia biznesu w latach 2011–2013 z wynikami badań z okresu 2007–2009 (Mizgajska, 2013). Badania empiryczne dotyczące lat 2007–2009 zostały przeprowadzone w Wielkopolsce metodą losową wśród 116 przedsiębiorstw sektora MŚP, reprezentujących tradycyjne branże przemysłu. W obu badaniach zdecydowana większość przedsiębiorstw zaczynała działalność w gospodarce rynkowej, czyli średnio od 1994 r. Podobna była struktura własnościowa oraz wielkościowa analizowanych firm. W obu badaniach przeważały firmy prowadzone przez osoby fizyczne oraz pod względem wielkości w większości były to małe i średnie przedsiębiorstwa. Z tym że w badaniach z 2009 r. średnia wielkość firmy wynosiła 70 osób, a w 2013 tylko 40 zatrudnionych. Średni wiek właścicieli był podobny i wynosił 50 lat. Obie grupy przedsiębiorców były dobrze wykształcone, ponieważ najwięcej z nich miało wyższe wykształcenie – odpowiednio 62% i 55,5%. Przedsiębiorstwa objęte niniejszym badaniem poproszono o wskazanie instytucji otoczenia biznesu, z którymi w jakiegokolwiek formie współpracowały w latach 2011–2013. Otrzymane wyniki przedstawiono na ryc. 2.

Ryc. 2. Współpraca przedsiębiorstw z instytucjami otoczenia biznesu

Źródło: badania własne, Mizgajska (2013).

W latach 2011–2013 zmniejszył się udział przedsiębiorstw, które nie współpracowały z instytucjami otoczenia biznesu – z 27,76% do 18,5%. Zmieniła się też intensywność kontaktów z poszczególnymi instytucjami. Mniej przedsiębiorców deklarowało współpracę z ośrodkami

szkoleniowo-doradczymi, stowarzyszeniami branżowymi oraz izbami przemysłowymi. Instytucje te są odpowiedzialne szczególnie za organizację szkoleń, informowanie przede wszystkim o funduszach UE, organizowanie wystaw, misji oraz wyjazdów na targi. Z kolei nastąpił wzrost kontaktów z instytucjami pożyczkowymi i poręczeniowymi, co ma związek z wdrożeniem Programu JEREMIE. JEREMIE (*Raport Ministerstwa Gospodarki*, 2012) działa od 2010 r. w ramach regionalnych programów operacyjnych. Jest to nowa inicjatywa pozadotacyjnego wsparcia. Jej ideą jest ułatwienie dostępu do finansowania dla mikro, małych i średnich firm. Udziela pożyczek, kredytów i poręczeń na preferencyjnych warunkach. Wielkopolski Regionalny Fundusz Powierniczy BGK jest jednym z sześciu w Polsce o największym budżecie (o wartości 501,3 mln złotych). Również w latach 2011–2013 nastąpił istotny wzrost częstotliwości kontaktów z inkubatorami przedsiębiorczości (z 5,5% do 20,3%) i parkami technologicznymi (z 2,7% do 17%). Ten wzrost zainteresowania można uznać za bardzo pozytywny. W latach 2011–2013 zmienił się profil inkubatorów. W ramach parków technologicznych powstały tzw. inkubatory technologiczne oraz akademickie inkubatory przedsiębiorczości, np. przy Politechnice Poznańskiej. Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości (AIP) przy Politechnice Poznańskiej działa od 2009 r, a Inkubator Wydziału Informatycznego od stycznia 2014. AIP obejmuje swoim działaniem głównie dziedziny wysokich technologii oraz IT. W latach 2011–2013 w Poznańskim Inkubatorze przebywało 35 podmiotów gospodarczych, ale tylko 22 firmy funkcjonowały do 2014 r. Szczególnie pozytywnie można odebrać wzrost zainteresowania współpracą z parkami. W Poznaniu działa najstarszy w Polsce Park Naukowo-Technologiczny (PPNT) założony przy Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza. PPNT świadczy usługi w dziedzinie technologii chemicznej i informatyki, zapewnia dostęp do laboratoriów, finansuje doradztwo i szkolenia oraz świadczy usługi promocyjne. W parku znajduje się 94 lokatorów, w tym 70 firm innowacyjnych. Interesujące jest, jak współpracę z parkiem w zakresie oferowanych usług oceniają jego lokatorzy. Ocenę współpracy przeprowadził Zaremba (2013) w ramach pracy magisterskiej. Na podstawie przeprowadzonej ankiety z 21 lokatorami parku w 2013 r. zbadał stopień zadowolenia z takich usług, jak: wynajem powierzchni, szkolenia czy organizacja konferencji. Ocena objęła również doradztwo z zakresu: internacjonalizacji, transferu technologii, ochrony własności intelektualnej i finansowania. Respondenci przede wszystkim zwracali uwagę na wysokie opłaty wynajmu lokali, nieadekwatne do świadczonych usług, niedostosowanie szkoleń do potrzeb lokatorów – tylko 38% z nich uczestniczyło w szkoleniach. Natomiast sama jakość usług szkoleniowych została oceniona wysoko. Doradztwo w zakresie internacjonalizacji zajmuje kluczową pozycję w ofercie parku, ponieważ aż 80% lokatorów współpracuje z zagranicznymi przedsiębiorstwami – ale jedynie 24% badanych korzystało z tej usługi. Ponadto przedsiębiorstwa nisko oceniły organizowanie międzynarodowych spotkań kooperacyjnych w kraju i zagranicą – nieco lepiej doradztwo w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej w UE oraz networking z zagranicznymi firmami. Większość badanych firm (57%) była zainteresowana programem akceleracji, czyli wprowadzenia przedsiębiorstwa i jego produktów na rynek zagraniczny. Najmniej korzystnie przedstawia się ocena pomocy w zakresie transferu nowych technologii i ochrony własności intelektualnej. Żadne przedsiębiorstwo nie korzystało z usługi transferu, a tylko jedna firma z ochrony własności intelektualnej. Badane firmy podkreśliły, że nie dociera do nich informacja o rodzaju świadczonych usług. Krytyczna ocena doradztwa i szkoleń ze strony jej najbliższych odbiorców (lokatorów) dotyczyła dziedziny, która nie jest domeną parków. Najbardziej zastanawiający jest brak zainteresowania ze strony parku pomocą z zakresu transferu nowych technologii, co powinno być najważniejszą usługą tego rodzaju instytucji. Głównym zadaniem parków jest bowiem transfer technologii z instytutów naukowych do praktyki, a ta działalność – jak wynika z przeprowadzonej ankiety – jest nieduża. Śladowe były również kontakty badanych przedsiębiorstw z centrami transferu technologii (1,8%) (ryc. 2).

Kolejne pytanie dotyczyło usług oferowanych przez instytucje otoczenia biznesu, z których badane przedsiębiorstwa korzystały w latach 2011–2013 (tab. 2).

Tab. 2. Rodzaje usług instytucji otoczenia biznesu wykorzystywanych przez przedsiębiorstwa

Wyszczególnienie	Odsetek wskazań w latach 2007–2009	Odsetek wskazań w latach 2011–2013
Doradztwo prawne i podatkowe	52,6	59,3
Szkolenia, seminaria	50,9	53,7
Doradztwo techniczne	37,9	44,4
Pomoc w pozyskiwaniu środków finansowych	32,8	33,3
Poręczenia i gwarancje kredytowe	17,2	14,8
Doradztwo biznesowe	15,5	20,4
Udzielenie informacji naukowo-technicznej	18,1	22,2
Pomoc w nawiązywaniu kontaktów biznesowych	16,4	18,5
Udzielenie informacji biznesowych	12,1	16,7

Źródło: badania własne, Mizgajska (2013).

Zwiększenie intensywności współpracy z instytucjami otoczenia biznesu jest połączony ze wzrostem stopnia korzystania ze wszystkich rodzajów usług, za wyjątkiem poręczeń i gwarancji kredytowych. W 2013 r. w Polsce zaobserwowano zjawisko jednoczesnego wyhamowania wzrostu liczby i wartości poręczeń udzielanych przez fundusze poręczeniowe. W 2013 r. wypłacono 356 poręczeń na łączną kwotę 33,7 mln zł (Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, 2014). Zgodnie z danymi raportu Ministerstwa Gospodarki z badania oceny efektywności wykorzystania RPO i JEREMIE w działalności funduszy pożyczkowych i poręczeniowych z 2012 r. w ostatnich latach spada liczba udzielanych poręczeń. Towarzyszy temu stały wzrost ich łącznej wartości. Według raportu badanie ilościowe wśród przedsiębiorców korzystających z funduszy poręczeniowych wykazało, że najwięcej z poręczeń korzystały małe firmy. Jeżeli chodzi o dziedziny działalności gospodarczej, to wśród klientów przeważały handel hurtowy i detaliczny oraz budownictwo i przetwórstwo przemysłowe. Głównymi przeszkodami w korzystaniu z funduszy poręczeniowych były złe wyniki finansowe w ubiegłych latach, znaczny stopień skomplikowania dokumentacji potrzebnej do pozyskania finansowania oraz brak zabezpieczeń wymaganych przez instytucję finansującą. Do 2012 r. wartości poręczanego finansowania w dużej mierze służyły finansowaniu potrzeb obrotowych. Natomiast takiej możliwości nie ma w przypadku korzystania z tzw. bezdotacyjnego funduszu JEREMIE. Przeznaczony jest on na konkretne cele gospodarcze. Wykluczone jest pokrywanie z tego funduszu bieżących kosztów prowadzenia działalności gospodarczej, finansowanie celów konsumpcyjnych, spłata pożyczek czy kredytów (Ćwikła, 2012).

Prawdopodobnie duży wpływ na spadek odsetka wskazań przedsiębiorców korzystających z poręczeń i gwarancji kredytowych w badanych latach ma zróżnicowanie branżowe przedsiębiorstw, które brały udział w badaniu. W latach 2007–2009 przeważały przedsiębiorstwa usługowo-handlowo-produkcyjne, a w latach 2011–2013 tylko produkcyjne. Ponadto wpływ na mniejsze zainteresowanie poręczeniami miały zaostrzone zasady korzystania z nowo uruchomionego funduszu JEREMIE.

Następne pytanie dotyczyło oczekiwań przedsiębiorców w zakresie wsparcia ze strony instytucji otoczenia biznesu (tab. 3).

Tab. 3. Oczekiwania przedsiębiorców w zakresie wsparcia ze strony instytucji otoczenia biznesu

Wyszczególnienie	Odsetek wskazań w latach 2007–2009	Odsetek wskazań w latach 2011–2013
Pomoc w pozyskiwaniu środków finansowych	52,6	57,4
Szkolenia, seminaria	46,6	40,7
Doradztwo techniczne	46,6	46,3
Doradztwo prawne i podatkowe	43,1	44,4
Pomoc w nawiązywaniu kontaktów biznesowych	37,0	50,0
Doradztwo biznesowe	23,3	38,9
Poręczenia i gwarancje kredytowe	20,7	11,1
Udzielenie informacji naukowo-technicznych	20,7	29,6
Udzielenie informacji biznesowych	13,8	25,9
Przedsiębiorcy nieoczekujący wsparcia	7,8	5,6

Źródło: badania własne, Mizgajska (2013).

W latach 2011–2013 zmieniła się ranga oczekiwanej pomocy od instytucji otoczenia biznesu. W obu badanych okresach najważniejszą usługą była pomoc w pozyskiwaniu środków finansowych (odpowiednio 52,6% i 57,4% odpowiedzi). Jest to zrozumiałe, ponieważ dostęp do źródeł finansowania jest podstawowym czynnikiem warunkującym prowadzenie i rozwój firmy. Ponadto w sytuacji spowolnienia gospodarczego pozyskanie środków finansowych jest szczególnie trudne, zwłaszcza że banki zaostrzyły kryteria przyznawania kredytów MŚP z uwagi na ich brak zdolności kredytowej. Natomiast w badanym okresie, 2011–2013, istotnie wzrosło zainteresowanie przedsiębiorców pomocą w nawiązywaniu kontaktów biznesowych (50% badanych), doradztwie biznesowym (38,9%), udzieleniu informacji naukowo-technicznych (29,6%) oraz informacji biznesowych (25,9%). Pomoc ta jest ściśle związana z zarządzaniem firmą w trudnych warunkach rynkowych. Przedsiębiorcy rozumieją, że funkcjonowanie ich firm zależy od sposobu zarządzania. Przede wszystkim zainteresowani są szukaniem nowych partnerów w biznesie, wdrażaniem innowacji technicznych i technologicznych oraz szybką informacją biznesową. Mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa oczekują profesjonalnego doradztwa z zakresu strategii oraz funkcjonowania firmy oraz doradztwa prowadzonego przez instytucje wspierające w formie uczestniczącej na każdym etapie rozwoju firmy. Ten typ doradztwa znany jest w firmach konsultingowych, takich jak np. Ernst & Young. Małe i średnie przedsiębiorstwa, ze względu na wysokie koszty tych usług, mają do nich ograniczony dostęp, ale oczekują podobnej pomocy od instytucji otoczenia biznesu.

Podsumowanie

Przeprowadzone badanie umożliwiło rozpoznanie zmian w intensywności współpracy małych i średnich przedsiębiorstw z instytucjami otoczenia biznesu w latach 2011–2013 w stosunku do okresu 2007–2009. Badanie zmian stopnia korzystania z różnych form usług instytucji otoczenia oraz zmian oczekiwanych form wsparcia zostało przeprowadzone na tle charakterystyki rozwoju instytucji otoczenia biznesu od momentu powstania do 2013 r. Założono, że rozwój ilościowy instytucji otoczenia biznesu powinien mieć przełożenie na stopień korzystania małych i średnich przedsiębiorstw z usług. Wyniki badań potwierdzają, że w latach 2011–2013 nastąpił wzrost kontaktów z instytucjami biznesu, a także zwiększenie stopnia korzystania z różnego rodzaju usług i oczekiwania dalszego wsparcia. Uzyskane wyniki badań są bardziej optymistyczne od tych, które opublikował Gęca (2012), analizując w 2009 r. współpracę między instytucjami

wspierającymi biznes a małymi i średnimi przedsiębiorstwami w województwie lubelskim. Według jego ocen 50% badanych firm nie korzystało i nie chciało w przyszłości korzystać z usług instytucji otoczenia biznesu. W województwie wielkopolskim z usług doradczych nie korzystało 18,5% badanych firm i nie chce w przyszłości korzystać tylko 5 % przedsiębiorców. Mimo że widoczny jest progres w stopniu korzystania z usług doradczych, trzeba jednak zwrócić uwagę na istotne problemy. Mianowicie, z jednej strony nastąpił wzrost zainteresowania ośrodkami innowacji, ale nie oznacza to, że instytucje te świadczą usługi związane z transferem nowych technologii. Nawet pewne niedociągnięcia w tej dziedzinie zaobserwowano w jednym z najbardziej znanych Parków Naukowo-Technologicznych. Innym problemem jest zmniejszające się zainteresowanie usługami poręczeniowymi. W świetle nowej inicjatywy JEREMIE oznacza to, że część małych i średnich przedsiębiorstw nie jest dostatecznie przygotowana do korzystania z tego funduszu.

Podsumowując, najważniejsze wnioski z badań są następujące:

- w latach 2011–2013 zmiany w intensywności i kierunkach współpracy MŚP z instytucjami otoczenia biznesu dotyczyły zapoczątkowanej współpracy z ośrodkami innowacji i przedsiębiorczości,
- zwiększył się stopień korzystania przedsiębiorców prawie z całego zestawu oferowanych usług, za wyjątkiem poręczeń i gwarancji kredytowych,
- w porównaniu do wcześniejszych badań zmieniły się oczekiwania przedsiębiorców w kierunku wzrostu zainteresowania pomocą w nawiązywaniu kontaktów biznesowych, doradztwem biznesowym i udzieleniem informacji biznesowej.

Wyniki badań mogą być podstawą do podjęcia następujących działań przez instytucje otoczenia biznesu:

- zmiany zakresu świadczonych usług w kierunku profesjonalnego doradztwa biznesowego związanego z oceną strategii oraz zarządzania firmą,
- zainteresowania dotarciem do większej liczby przedsiębiorców (18,5% nie miało kontaktu z usługodawcami),
- intensywniejszej współpracy ze strony instytucji odpowiedzialnych za transfer innowacji,
- wdrożenia skutecznego promowania funduszy poręczeniowych.

Literatura

References

- Bąkowski, A. (2012). Centra Transferu Technologii. W: A. Bąkowski, M. Mażewska (red.), *Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce. Raport 2012*. Warszawa: PARP.
- Burdecka, W. (2004). *Instytucje otoczenia biznesu, Badania własne*. Warszawa: PARP.
- Ćwikła, A. (2014, 24 października). *Wdrażanie instrumentów inżynierii finansowej w sektorze MSP na przykładzie Inicjatywy JEREMIE*. Pozyskano z: http://fir.zpsb.pl/sites/fir.zpsb.pl/files/artukul/PDF/fi_2012_01_acwikla.pdf
- Gęca, B. (2012). Analiza form wsparcia instytucji otoczenia biznesu dla sektora MŚP na przykładzie województwa lubelskiego. *Forms of Analysis in the Business Support for the SME Sector on the Example of Lublin Province. Zarządzanie i Finanse*, 10 (1), cz. 2, 233-243.
- Jasiński, A.H. (2006). *Innowacje i transfer technologii w procesie transformacji*. Warszawa: Difin.
- Jasiński, A.H. (2014). *Innowacyjność w gospodarce Polski, Modele bariery, instrumenty wsparcia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego.

- Koprowska-Skalska, E. (2012). Ośrodki Szkoleniowo-Doradcze. W: A. Bąkowski, M. Mażewska (red.), *Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce. Raport 2012*. Warszawa: PARP.
- Kotra, J. (2012). Inkubatory Przedsiębiorczości. W: A. Bąkowski, M. Mażewska (red.), *Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce. Raport 2012*. Warszawa: PARP.
- KSFP (2014, 15 października). *Raport o stanie funduszy doręczeńiowych w Polsce – stan na dzień 31.12.2013*. Pozyskano z: <http://ksfp.org.pl/publikacje/raporty/>
- Markiewicz, I. (2010). *Instytucje otoczenia biznesu, Rola w kształtowaniu innowacyjności sektora MŚP na przykładzie województwa zachodniopomorskiego*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Matejun, M. (2005). Ocena systemu wspomagania małych i średnich przedsiębiorstw przez przedstawicieli instytucji działających w otoczeniu biznesu. *Zeszyty Naukowe Politechniki Łódzkiej*, nr 958, *Organizacja i Zarządzanie*, 41, 49-60.
- Matusiak, K.B. (2010). Uwarunkowania rozwoju infrastruktury wsparcia w Polsce. W: K.B. Matusiak (red.), *Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce. Raport 2010*. Warszawa: PARP.
- Matusiak, K.B. (2011). Rola i miejsce instytucji wsparcia w realizacji polityki innowacyjnej. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, nr 654, *Ekonomiczne Problemy Usług*, 70, 203-224.
- Mażewska, M. (2012). Preinkubatory i Akademickie Inkubatory Przedsiębiorczości. W: A. Bąkowski, M. Mażewska (red.), *Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce. Raport 2012*. Warszawa: PARP.
- Mażewska, M., Bąkowski, A. (2012). Uwarunkowania rozwoju infrastruktury wsparcia w Polsce. W: A. Bąkowski, M. Mażewska (red.), *Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce. Raport 2012*. Warszawa: PARP.
- Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju (2014, 12 października). *Ekspertyza „Ocena ex ante ryzyka dla gwarancji w ramach finansowania ze środków UE na lata 2014-2020 przedsięwzięć w zakresie realizacji celów tematycznych: wzrost konkurencyjności sektora MŚP oraz wzmacnianie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji w przedsiębiorstwach”*. Pozyskano z: http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/ifs/sw/Documents/Raport%20ryzyko%20gwarancji%20final_01_10_2014.pdf
- Mizgajska, H. (2002). Aktywność innowacyjna polskich małych i średnich przedsiębiorstw w procesie integracji z Unią Europejską. W: *Seria Prace habilitacyjne nr 4*. Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.
- Mizgajska, H., Wściubiak, Ł. (2010). Współpraca małych i średnich przedsiębiorstw o zróżnicowanym zaawansowaniu technologicznym z otoczeniem biznesu. W: J. Stankiewicz (red.), *Problemy zarządzania strategicznego wobec przemian w otoczeniu współczesnych przedsiębiorstw*. Zielona Góra: Wydawnictwo Uniwersytetu Zielonogórskiego, 429-442.
- Mizgajska, H. (2013). *Aktywność innowacyjna małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce – zmiany i uwarunkowania*. Poznań: Wydawnictwo UEP.
- Piątyszek-Pych, A., Wyrwa, J. (2012). Analiza potencjału instytucji otoczenia biznesu w zakresie świadczenia usług wspierających rozwój przedsiębiorczości w regionie lubuskim. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, nr 723, *Ekonomiczne Problemy Usług*, 96, 47-66.
- Popielczak, E. (2012). Sieć Aniołów Biznesu. W: A. Bąkowski, M. Mażewska (red.), *Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce. Raport 2012*. Warszawa: PARP.
- Poznańska, K. (1998). *Uwarunkowania innowacji w małych i średnich przedsiębiorstwach*. Warszawa: Dom Wydawniczy ABC.
- PZFP (2014, 15 października). *Rynek funduszy pożyczkowych w Polsce. Raport 2013*. Pozyskano z: http://www.pzfp.pl/file_store/Raport%20za%202012.pdf
- Raport Ministerstwa Gospodarki (2014, 16 października). *Raport z badania oceny efektywności wykorzystania RPO i Jeremie w działalności funduszy pożyczkowych i poręczeniowych oraz rozwoju przedsiębiorczości*. Pozyskano z: http://www.mg.gov.pl/files/upload/11411/Raport_MG_Ocena%20wpływu%20RPO%20i%20Jeremie_FINAL.pdf
- Stanisławski, R. (2011). Analiza uwarunkowań i ocena realizacji polityki innowacyjnej (instrumentów wsparcia) wobec MŚP w świetle badań własnych. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, 654, *Ekonomiczne Problemy Usług*, 70, 291-363.

Wach, K. (2008). *Regionalne otoczenie małych i średnich przedsiębiorstw*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego.

Zaremba, K. (2013). *Bariery i stymulatory innowacyjności małych i średnich przedsiębiorstw na przykładzie lokatorów Poznańskiego Parku Naukowo-Technologicznego*, praca magisterska obroniona na Wydziale Zarządzania UEP w Poznaniu, praca niepublikowana.

Hanna Mizgajska, dr hab. inż., prof. nadzw. PWSZ w Kaliszu. Jest autorką 110 publikacji głównie z zakresu ekonomiki i funkcjonowania małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP), w tym trzech monografií. Szczególne miejsce w jej dorobku zajmuje 19 anglojęzycznych publikacji w recenzowanych i objętych procedurą kwalifikacyjną materiałach z europejskich i światowych konferencji dotyczących *small business*. Spośród nich 14 wiąże się z konferencjami organizowanymi przez European Foundation for Management Development (EFMD), a 4 zawarte są w materiałach z konferencji organizowanych przez International Council for Small Business (ICSB). Główne zainteresowania badawcze autorki to aktywność innowacyjna MŚP, wspieranie MŚP oraz przedsiębiorczość kobiet.

Hanna Mizgajska, is an author of 110 publications, mainly about economics and the functioning of SME, three of which are monographs. Nineteen English publications play an important role in her scientific work as they were reviewed and accepted for qualification procedures in European and World Conferences on small business. Fourteen of the papers are connected with conferences organized by the European Foundation for Management Development (EFMD), and four are in conference materials organized by the International Council for Small Business (ICSB). Her research areas include SME innovation activity, supporting and developing SME and woman entrepreneurship.

Adres/Address: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa
im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego
ul. Nowy Świat 4
62-800 Kalisz, Polska
e-mail: h.mizgajska@uep.poznan.pl